

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

Fakultə : «Əmtəəşünaslıq»

İxtisas : İstehlak mallarının ekspertizası və marketinqi

B U R A X I L I Ş İ Ş İ

Mövzu: Qadınlar üçün qış paltolarının keyfiyyətinin ekspertizası

İşin rəhbəri: b/m İ.F.Allahverdiyeva

Tələbə: Kərimli Elşən İldırım

Bölmə: azərbaycan

Qrup: 312

«Təsdiq edirəm»

Kafedra müdiri : _____ prof. Ə.P.Həsənov

B A K I 2015

MÜNDƏRICAT

GİRİŞ	3
I. Qadın qış paltolarının keyfiyyətinə verilən istehlak tələbləri	4
II. Qadın qış paltolarının keyfiyyətinə təsir edən amillər	9
III. Qadın qış paltolarının keyfiyyət göstəriciləri	18
IV. Daxil olan qadın qış paltolarının çeşid quruluşunun ekspertizası	23
V. Daxil olan qadın qış paltolarının müxtəlif təsnifat əlamətləri üzrə çeşidinin ekspertizası	27
VI. Daxil olan qadın qış paltolarının keyfiyyətinin ekspertizası	30
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	44
ƏDƏBİYYAT	49

GİRİŞ

Müstəqil inkişaf yoluna qədəm qoymuş respublikamız bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində yaşayır. Hazırda iqtisadi islahatlar həyata keçirilir. Belə ki, özəlləşdirmə yolu ilə iflic vəziyyətinə düşmüş fabrik və zavodları yenidən tam gücü ilə işlətmək üçün kompleks tədbirlər həyata keçirilir. Hazırda dövlət özəlləşmə iqtisadi islahatları aparmaqla məşğuldur.

Respublikada iqtisadi böhranlar nəticəsində xam istehlak malları istehsalı xeyli azalmışdır, o cümlədən qadın qış paltoları istehsalı da xeyli aşağı düşmüşdür. Lakin son dövrlərdə iqtisadiyyatda görülən sabitləşmə inflyasiyanın dayanması, atəşgahın dayanması, beynəlxalq miqyasda aparılan uğurlu xarici siyasətimiz, əsrin müqaviləsi sayılan neft kontraktları gələcəyə böyük ümidlə baxmağa imkan verir. Belə bir vəziyyətdə qadın qış paltolarının istehlak xassələri və keyfiyyət göstəriciləri mövzusunda buraxılış işi yazmaq, heç söz yox ki, müasir və aktual sayıla bilər.

Buraxılış işinin əsas məqsədi istehlak bazarına daxil olan qadın qış paltolarının istehlak xassələri və keyfiyyət göstəricilərini öyrənməkdən ibarətdir.

Buraxılış işinin yazılmasında yerli və xarici ədəbiyyat mənbələrindən, bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində respublikanın daxili bazarında qadın qış paltolarının müasir vəziyyətinə aid materiallardan, statistik rəqəmlərdən və s. istifadə olunmuşdur.

I. QADIN QIŞ PALTOLARININ KEYFIYYƏTİNƏ VERİLƏN

ISTEHLAK TƏLƏBLƏRİ

Paltar insanı birinci növbədə onu əhatə edən xarici təsirlərdən mühafizə edir. Məlum olduğu kimi, insan orqanizmi müəyyən istilik mənbəyidir. Bu istilik kimyəvi fizioloji proseslər nəticəsində əmələ gəlir. Bu proses insanın qidalanması və nəfəs alması ilə əlaqədar daim dəyişərək onun həyat və fəaliyyətini təmin edir. Normal bədəndə istilik səviyyəsi $36-37^{\circ}\text{C}$ arasında dəyişir. Odur ki, müxtəlif şəraitdə yaşayan və əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan insanlar özlərini isti və soyuqdan mühafizə etmək və hərəkətinin sabitliyini təmin etmək üçün bədənlerini örtməyə başlayırlar. Paltarın ən birinci əhəmiyyəti insan bədənini soyuqdan mühafizə etməsidir. Paltardan istifadə etməklə insan bədənində istiliyin sərf edilməsini nizama salır. Paltar bədənə ayrılan istiliyin ətrafa yayılmasına mane olaraq, istiliyi bədənə yaxınlığında saxlayır. Istiliyin bədənə ətrafında saxlanmasını paltarla bədən arasında, yaxud paltar üçün işlədilən materialların məsamələrində yerləşən hava təmin edir. Deməli, əsas vəzifələrdən biri bədənə daxil olan havanın hərəkətini nizamlamaqdan ibarətdir. Hava bədənə məsamələrinə daxil olaraq $24-30^{\circ}\text{C}$ -yə qədər qızır. Paltarla bədən arasında az hərəkət edən, istiliyi pis keçirən mikroiklim yaranır. Paltar insan bədənindən şüalanmış istiliyin təqribən 50%-ni bədən ətrafında saxlayır.

Qadın qış paltoları digər mal qruplarına nisbətən mürəkkəb çeşidli mal qrupu sayılır. Əmtəəşünaslıq nöqteyi-nəzərindən tikili mallara verilən tələblər, əsasən 3 qrupa bölünür:

1. estetik tələblər;
2. gigiyenik tələblər;
3. istismar tələbləri.

Geyim insanların xarici görünüşündə müəyyən gözəllik yaradan elementlərdən biridir. Məhz buna görə də geyim məmulatlarının bədii tərtibatının böyük əhəmiyyəti vardır. Geyim yalnız özlüyündə gözəl olmamalıdır, o, adamı bəzəməlidir. Geyim o zaman estetik xassələrə malik olur ki, o müasir modaya və tələbə cavab verir.

Qadın qış paltoları estetik tələbinə müasir formada üslub böyük təsir göstərir. Bədii üslub insan cəmiyyətinin uzun bir dövrünü əhatə edir və həmin dövrün zövqünü özündə əks etdirir. Ona görə də o, məişət əşyalarını və geyimlərin xarici formasının kökünü dəyişməsinə təyin edir.

Üslub cəmiyyətin maddi-iqtisadi şəraitinin sürətlərini özündə cəmləşdirir. Üslub, eyni zamanda cəmiyyətin bədii mədəniyyətinin, həmin xalqın adət və ənənələrinin xüsusiyyətlərini və inkişaf dərəcəsini də müəyyən edir.

Qadın qış paltoları modasının dəyişməsinə müxtəlif amillər təsir göstərə bilər. Bu zaman paltolara olan perspektiv tələbat da nəzərə alınmalıdır. Geniş yayılmış modaya qadın qış paltolarının hazırlandığı materialın qiyməti və yararlığı da təsir göstərir.

Qadın qış paltolarının yayılmış bu və ya digər formasına ideoloji amillər də təsir edir. Müxtəlif ölkələrin özlərinə məxsus modaları vardır. Bu və ya digər səbəbdən moda bir ölkədən digər ölkəyə keçir. Moda düzgün istiqamətləndirildikdə kütlə tərəfindən yaxşı qəbul edilir və geniş yayılır. Bir sıra hallarda modanın dəyişməsinə psixoloji amillərlə də izah etmək olar. Moda özü də müəyyən istiqamətdə məqsədəuyğun inkişaf etdirilməlidir. Belə ki, qadın qış paltolarının forma və ayrı-ayrı hissələrinin ölçülərinin dəyişilməsi də müəyyən hədd daxilində olmalıdır. Belə olduqda moda hamı tərəfindən qəbul edilir və istehlakçıyı bəzəyir. Paltolar üçün qəbul edilmiş moda insanların səhhəti, istirahəti, rahatlığı və digər cəhətlər üçün yararlı, əlverişli olmalıdır.

Paltolara verilən estetik tələblər və onların xassələri hər şeydən əvvəl, bu paltarların təyinatına və istismar şəraitinə tamamilə uyğun olmalıdır. Paltoların forması həm də istehlakçının yaşına uyğun olmalıdır.

Qadın qış paltolarının estetik xassələri yalnız modadan deyil, onların hazırlandığı materialın xassələrindən, konstruksiyasından, məmulatın texnoloji emalından və digər amillərdən asılıdır. Göstərdiyimiz bütün amilləri nəzərə almadan müasir tələbə uyğun gözəl, yaraşqlı, yararlı, z.vqü və tələbi ödəyən, istehlakçıları bəzəyən palto yaratmaq olmaz.

Geyimlərə verilən gigiyenik tələblər insanların həyat fəaliyyəti üçün olduqca zəruridir. Geyimlərin gigiyenik olması istehlakçıların normal həyat fəaliyyətini təmin edir. Belə ki, geyimlərin gigiyenik xassələrinin yüksək olması istehlakçının bədənində istilik itirməsini azaldır, daimi temperaturun saxlanması üçün şərait

yaradır, orqanizmi mühafizə edir və müxtəlif iqlim şəraitində əmək qabiliyyətini saxlamağa imkan yaradır. Paltarlara verilən gigiyenik tələblər insan orqanizminin fizioloji xüsusiyyətləri ilə sıx surətdə əlaqədardır.

Geyimlərə verilən gigiyenik tələblərin təhlilində istehlakçının yaş-cins xüsusiyyətlərinin də böyük əhəmiyyəti vardır. Bildiyimiz kimi, qadınlar daha zərif və həssas olurlar. Ona görə də qadın qış paltolarına bir sıra spesifik gigiyenik tələblər də verilir. Paltarların gigiyenik tələblərinin yerinə yetirilmə dərəcəsi onların hazırlandığı materialın xassəsindən də asılıdır (lifin növü və xassəsi, parçanın quruluşu, həcm çəkisi, rəng və s.).

Göstərilən tələblərin və paltoların təyinatına gəldikdə aydın olur ki, bütün paltolar üçün gigiyenik tələblər eyni ola bilməz. İstehlakçılar olduqca müxtəlif iqlim şəraitində yaşayır. Respublikamız soyuq, mülayim, isti və xüsusi iqlim zonalarına bölünür. Qadın qış paltolarına verilən gigiyenik tələblər iqlim zonasından asılı olaraq dəyişir. Soyuq iqlim zonası üçün olan paltoları birinci növbədə bədəni soyuqdan mühafizə etməli, yaxşı isti saxlamaq xassəsinə malik olmalı, bədənin əksər hissəsini örtməli, bədənə kip oturmamalı, yüngül olmalı, müxtəlif təsirlərə qarşı əks dayanan olmalıdır.

Qadın qış paltolarının gigiyenik xassələri qiymətləndirildikdə məmulatın rəngini də nəzərə almaq zəruridir. Paltarın rənginin günəş şüasını udması və əks etdirməsinin də böyük əhəmiyyəti var. Məlumdur ki, ağ rəngli əşyalar günəş şüasını, demək olar ki, tamamilə əks etdirirlər (98%), qara rəngli əşyalar isə

tamamilə udurlar (99,5%), qırmızı rəngli əşyalar isə istilik şüalarını yaxşı əks etdirirlər, tutqun rəngli materiallar isə gec çirklənirlər.

Istehlakçıların normal həyat fəaliyyəti üçün qadıq qış paltolarının yumşaqlığının və çəkisinin də əhəmiyyəti vardır. Paltarların çəkisi, onun materialının çəkisindən və paltarın ölçüsündən asılıdır.

Qadın qış paltoları çirklənmə və elektricləşmə dərəcəsi birinci növbədə onun materialının təbiəti ilə sıx surətdə əlaqədardır. Bir qayda olaraq süni və sintetik liflərdən hazırlanan paltarlar daha çox elektricləşmə xassəsinə malik olurlar. Elektricləşmə paltarın çirklənməsinə də böyük təsir göstərir.

Yuxarıda göstərdiyimiz tələblərlə yanaşı paltolara verilən ən mühüm tələblərdən biri də onlara verilən istismar müddəti və ya xidmət müddətidir.

Geyimlərin xidmət müddəti dedikdə, məmulatın dağılana qədərki (yararsız hala düşənə kimi) istismar müddəti başa düşülür. Məmulatın istismar müddəti saat, gün, ay və illə təyin edilir.

Qadın qış paltolarının yararsız hala düşməsi müxtəlif səbəblərdən ola bilər. Xalis xidmət müddəti fiziki cəhətdən istismar müddətini başa vurmasıdır.

II. QADIN QIŞ PALTOLARININ KEYFIYYƏTİNƏ

TƏSİR EDƏN AMILLƏR

Qadın qış paltolarının keyfiyyətinə təsir edən amillərə onların istehsalında işlədilən materiallar və istehsal texnologiyası daxildir.

Paltolar kütləvi, seriyalı və fərdi sifarişlər üzrə istehsal edilir. Paltolar iri qruplar üzrə külli miqdarda kütləvi və seriyalı istehsalı dövlət tikiş fabriklərində, yerli sənaye müəssisələrində və artellərdə aparılır.

Qadın qış paltolarının hazırlanması üçün tətbiq edilən materiallar təyinatından asılı olaraq əsas, aralıq, istisaxlayıcı, hissələri birləşdirən, bəzək və furnitura materiallarına bölünür. Əsas materiallara üz materialları və astarlıq üçün olan yun, ipək, pambıq, kətan, toxunmamış materiallar və s. daxildir.

Qadın qış paltoları hazırlandığı materiallar lif tərkibinə, quruluşuna, tərtibatına görə müxtəlif olur. Onların hazırlanmasında pambıq parçalar əhəmiyyətli yer tutur. Bu parçalar yaxşı görünüşə malik olmaqla, əzilməyən, kifayət qədər hava keçirən, havanın təsirlərinə, təkrar yuyulmaya qarşı davamlı və s. mühüm istehlak xassələrinə malikdir. Paltoların hazırlanmasında pambıqla lafsanın, kətanla kimyəvi liflərin qarışığından hazırlanan parçalardan da geniş istifadə olunur. Son zamanlar istehsalda pambıq parçalara ipəyə oxşar görünüş vermək üçün bəzi arayışlandırma əməliyyatları aparılır.

Hal-hazırda yun parçaların da çeşidi təzələnir. Bu proses, əsasən kimyəvi liflərin hesabına aparılır. Son illərdə yun parçaların istehsalı əsasən asetat, triasetat

liflərinin, həcmli sintetik sapların, eləcə də fasonlu bürülmüş sapların hesabına artırılır.

Bildiyimiz kimi, parçaların istehsal texnologiyasının paltoların keyfiyyətinə təsiri böyükdür.

Parçaların istehsalı hazırlıq, toxunma və bəzəndirilmə əməliyyatlarından ibarətdir. Belə ki, liflər tamamilə nöqsansız olmalı, texnoloji əməliyyatlar ardıcıl və düzgün aparılmalıdır. Çünki parçanın quruluşunun formalaşması məhz toxuculuq əməliyyatlarının necə aparılmasından və ardıcılığından asılıdır.

Hazırlıq əməliyyatına əriş saplarının daranması, dərici vallara köçürülməsi, əriş sapının nişastalanması, habelə əriş saplarının remiz və toxunma darağından keçirilməsi daxildir. Digər tərəfdən toxuculuq əməliyyatları göstərir ki, toxuculuq prosesində ən çox yük əriş saplarının üzərinə düşür və bu saplar sürtünməyə məruz qalırlar. Buna görə də parçaların keyfiyyəti əhəmiyyətli dərəcədə əriş saplarının möhkəmliyindən və sürtünməyə davamlılığından çox asılıdır.

Parçaların bəzəndirilməsi – ütülənmə, bişirilmə, yuyulma, döymə, karbolizasiya, tiftikləndirmə və s. əməliyyatları özündə birləşdirir. Bütün bunlar bilavasitə parçaların keyfiyyətinin formalaşmasına təsir göstərir.

Ümumiyyətlə, parçaların keyfiyyətinə təsir edən amillər paltoların da keyfiyyətinin formalaşmasına böyük təsir göstərir. Həmin amillərə yekun bəzək əməliyyatlarının xarakteri, parçaların bükülməsi, standartın tələblərinə uyğun olaraq qablaşdırılması və markalanması, həmçinin onların daşınması, saxlanması və s. amillər də aiddir.

Aralıq üçün olan materiallar paltarlara upruqluq, bərklik və s. üçün işlədilir. Bura yan (döş, ətək) üçün bərklikverici (kətan-tük, yarım kətan, pambıq), tük parça, flizelik, cuna, tesma və s. aiddir. Paltoların istehsalında işlədilən bərkidici-birləşdirici material kimi müxtəlif ipək, kapron, yun, pambıq saplar, müxtəlif yapışqanlar və s. işlədilir. Bəzək materiallarına sap, iplik, muncuqlar, şüşə, lifləri kruiseva, tül, qaytan, lent, düymələr və s. aid edilir. Furnituraya – düymələr, ilmələr, toqqalar, saplar, knopkalar və s. daxildir.

Qadın qış paltolarının kütləvi surətdə istehsalı müəyyən ardıcılıqla başa çatdırılır:

1. modelləşdirmə;
2. quraşdırma;
3. parçanın biçilməyə hazırlanması və biçilməsi;
4. məmulatın tikilməsi;
5. bəzək əməliyyatları.

Birinci iki mərhələyə (modelləşdirmə və quraşdırma) paltarın layihələşdirilməsi deyilir. Yəni modelin layihəsi hazırlanır. Onun etalonu yaradılır və bu etalon üzrə məmulat hazırlanır. Paltoların kütləvi istehsalı üçün insan fiqurlarının düzgün qruplaşdırılmasının böyük əhəmiyyəti vardır. Bu zaman ən çox rast gəlinən insan fiquru əsas götürülür.

Tikiş sənayesində əsas əlamət olaraq ölçü, boy, doluluq əsas götürülür. Ölçü – döş qəfəsindən, kürəkdən, çevrənin yarısının santimetrlə istifadəsidir.

Boy – insanın ayaqqabısız başının yuxarı nöqtəsindən dabana qədər olan ölçü göstəricisidir.

Doluluq – döş yarımçevrəsinin uzunluğunun, bel və sarğı yarımçevrəsi uzunluğuna nisbəti ilə xarakterizə edilir.

Modelləşdirmə zamanı müxtəlif yaş qrupları üzrə doluluğu nəzərə almaq lazımdır. Modelçilərin qarşısında duran əsas vəzifə əhali üçün gözəl, rahat, gigiyenik, yüngül, zövqə oxşayan, müxtəlif fasonlu paltar hazırlanmasıdır. Modelləşdirmə zamanı ilin mövsümünü də nəzərə almaq lazımdır.

Modelləşdirmə işi bütün respublikalarda və bir çox böyük şəhərlərdə yaradılmış Modalar evlərində təşkil edilir. Modelləşdirmənin istiqaməti və hazırlanmış modellər görkəmli modelləşdirmə mütəxəssisləri, sənaye və ticarət nümayəndələrindən ibarət olan estetik komissiya tərəfindən edilir və təsdiq olunur.

Paltolarda insan zövqünə və hissiyatına təsir edən əsas amil onun kompozisiyasıdır. Paltarın kompozisiyası dedikdə, modeldə olan bütün elementlərin vahidliyi və bir-birinə qarşılıqlı tabeliyi nəzərdə tutulur.

Paltarın modelini – formasını yaratdıqda həmin modelə uyğun parçanın seçilməsinin də çox böyük əhəmiyyəti vardır. Siluet və forma modelin əsasını yaradır. Bunların optimal seçilməsi paltarın ümumi görünüşünə bilavasitə təsir edir. Paltarın siluet və forması onun biçilməsindən də asılıdır. Hər bir paltarın biçilməsi, əsasən onun qolunun biçiminə görə təyin edilir.

Paltarın biçilməsi onun yaxasına, ciblərinə və düymələnməsinə görə də xarakterizə edilir. Siluet və forma məsələsini həll etdikdə 3 əsas tələb nəzərdə saxlanılmalıdır:

1. siluet və formanın aydınlığı, səmərəliliyi və paltarın təyinatına uyğun olması;
2. işlədilən materialın xüsusiyyətlərindən düzgün istifadə edilməsi;
3. siluet və formanın insan fiqurasına tam uyğun olması.

Modelin bədii və quruluş fikrini yerinə yetirmək üçün istifadə olunun materialın çox böyük əhəmiyyəti vardır. Burada parçanın lif tərkibi, quruluşu, xassələri və naxışları nəzərə alınır. Bu göstəricilərdən asılı olaraq parçanın model-paltar üçün istifadə edilməsi məsələsi həll olunur.

Parçanın rəngi, naxışı, çat verməsi və s. modelə uyğun gəlmədikdə modelçi öz məqsədinə tam nail ola bilmir. Parçanın xassələri nəzərə alınmadıqda məmulatı tikən zaman onu lazımi formaya salmaq çətinləşir. Belə paltarlar öz formalarını tez itirirlər.

Modelləşdirmə zamanı astan materialının və furnituranın üz materialına uyğun olmasına ciddi fikir verilməlidir. Modelinin bütün bu amillərini yaxşı uyğunlaşdırmaq nəticəsində gözəl, rahat və yaraşlıq model yaratmaq olar.

Qadın qış paltolarının modelini yaratdıqda naxış və rəng kompozisiyasının seçilməsi məsələsi də həll olunmalıdır.

Ümumiyyətlə, modelləşdirmə əməliyyatını 3 mərhələyə bölmək olar: modelin eskizini yaratmaq, model üçün parça və qeyri-materialları seçmə; eskiz üzrə modeli hazırlayıb bədii şuraya təqdim etmək.

Rəssam-modelçi yeni model tərtib etdikdə o, əhalinin tələbini öyrənməkdən başqa, kütləvi paltar istehsalının xüsusiyyətini və müasir səviyyəsini də nəzərə almalıdır.

Bu o deməkdir ki, modelçi qadın qış paltolarının istehsalı texnologiyasını, yəni materiallardan səmərəli istifadəni, istehsalın texniki, iqtisadi məsələlərini, maksimum mexanikləşdirmə və avtomatlaşdırma planlarını bilməli və nəzərə almalıdır.

Yeni modelləri təsdiq etmək və qəbul etmək üçün modellər evlərində və iri fabriklərdə böyük bədii şuralar fəaliyyət göstərir. Bədii şuraların tərkibinə rəssam-modelçilər, ticarət və ictimai təşkilatların nümayəndələri daxil olur. Kiçik bədii şuraya ancaq mütəxəssislər daxil olur. Bu şurada modelin eskizi və yaxud ilk nümunəsi müzakirə edilir. Böyük şuraya yeni modellər nümayiş etdirilir, məqsədəuyğun modellər təsdiq edilir və istehsalə lazımı istiqamətlər göstərilir.

Qadın qış paltolarının hazırlanmasının əsas əməliyyatlarından biri də quraşdırmaadır. Quraşdırma prosesinin əsas məqsədi qəbul olunmuş nümunə üzrə paltarların tikilməsi üçün ülgülər hazırlamaqdan ibarətdir.

Konstruksiya prosesi çertyoj vasitəsilə kağız üzərində və ya fərdi tərdi tikişlə parça üzərində aparılır. Parçadan biçilmiş hissələr müstəvi formasında olduğuna

görə çertyojlar və onlara uyğun işləməlidir. Quraşdırmanın əsas vəzifəsi bu cür çertyoj və hissələrdən paltarın həcmi, formasını yaratmaqdır.

Qadın qış paltolarının konstruksiyasına verilən əsas tələblər aşağıdakılardır:

1. Qadın qış paltolarının konstruksiyası qəbul edilmiş modellərə tamamilə uyğun gəlməlidir;
2. Qadın qış paltolarının doluluq, boy və ölçü üzrə əhalinin əksəriyyətinin tələbini ödəməli, insan fiqurasına uyğun olmalıdır;
3. Konstruksiya iqtisadivə texnoloji cəhətdən səmərəli olmalıdır.

Paltoların keyfiyyəti xeyli dərəcədə parçaların biçilməsindən də asılıdır. Kütləvi istehsalda paltarlar tipik metodika üzrə biçilib tikilir, paltarların hazırlanmasının tipik metodları DÖST-lərə TNŞ-lərə və qabaqcıl tikiş fabriklərinin iş təcrübəsinə əsasən tərtib edilir.

Parçaların biçilməsi əməliyyatı 2 mərhələdən ibarətdir. Birinci mərhələ hazırlıq mərhələsidir ki, burada parça və başqa materiallar qəbul edilir, dəstləşdirilir, sortlara ayrılır, üzərinə nişanlar qoyulur, parçanın nöqsanlı hissələri tabaşirlə qeyd edilir, materialın 1 m-də çəkisi təyin olunur, onun codluğu, möhkəmliyi, qısalması, rənginin sabitliyi, əzilməsi və s. təyipn edilir. Sonra biçiləsi material stol üzərində laylarla sərilir. Hər bir sərilmə üçün eyni artikullu parça götürülür.

Biçim əməliyyatları başa çatdıqdan sonra qadın qış paltolarının tikilməsi əməliyyatları həyata keçirilir.

Qadın qış paltolarının tikiş əməliyyatı aşağıdakı əsas mərhələdən ibarətdir:

1. Zaqatovka əməliyyatları. Bu əməliyyatların əsas mahiyyəti paltarın ayrı-ayrı hissə və gövdələrinin hazırlanmasından onlara tələb edilən həcmə uyğun forma və müəyyən xassə verməkdən ibarətdir;
2. Quraşdırma əməliyyatları. Bu əməliyyatların əsas məqsədi hissələr və qovşaqlardan paltarı yığmaqdan ibarətdir.
3. Bəzək əməliyyatları. Bu əməliyyatların əsas məqsədi paltara, sonuncu arayışlandırmanı başa çatdırmaqla, mal görünüşü verməkdən ibarətdir.

Bu əməliyyatların düzgün və ardıcıl yerinə yetirilməsinin paltarın keyfiyyətinin formalaşmasına kəskin təsiri vardır.

Bu əməliyyatların hər biri paltarın estetik, gigiyenik, istismar və digər mühüm xassələrinə bilavasitə təsir edir. Bütün bunlardan aydın olur ki, qış qadın paltolarının hazırlanmasında texnoloji əməliyyatlar biçilmiş detallardan hazır paltar alınmasına qədər baş verən bütün prosesləri əhatə edir. Texnologiya aşağıdakı ardıcılıqla aparılır:

1. detalların birləşdirilməsi;
2. nəm isti emal etmə;
3. son bəzək əməliyyatları.

Paltarın tikiş əməliyyatı onun markalanması ilə tamamlanır və bundan sonra paltarlar standartı uyğun olaraq qablaşdırılır.

Qış qadın paltolarının tikilməsi üçün müxtəlif növlü tikiş maşınlarından istifadə olunur. Tikiş maşınları yerinə yetirdiyi əməliyyatların xarakterinə və təyinatına görə bir-birindən fərqlənir.

Son vaxtlar sap tikişləri ilə yanaşı paltarların detallarına yapışdırmaq üsulu yayılmışdır. Bu üsulun tətbiqi qadın qış paltolarının keyfiyyətini yaxşılaşdırır. Belə ki, paltoların kənarlarının düzəldilməsi, aralıq detalların yapışdırılması və başqa detalların birləşdirilməsi üçün tətbiq edilir.

Qadın qış paltolarının hazırlanmasında texnoloji əməliyyatlar içərisində ütüləmənin böyük əhəmiyyəti vardır. Paltoların keyfiyyəti və xarici görünüşü bu prosesdən çox asılıdır. Ütüləmə paltolara, onun ayrı-ayrı hissələrinə lazımi forma və zahiri gözəllik verir, tikiş yerləri hamarlanır, parçanın qırılmış qırılmış yerləri və əyriləri düzəldilir.

Ütüləmə mexanikləşdirilmiş ütülər və əl ütüləri, yüngül ütü prosesləri ilə aparılır.

III. QADIN QIŞ PALTOLARININ KEYFIYYƏT GÖSTƏRICİLƏRİ

Malların keyfiyyətinin ekspertizasının praktikasının özünəməxsus tarixi vardır. Cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişafı, əmtəə istehsalı və təchizatı, istehlakı, istehlak və tələbatın artması ilə yanaşı xalq istehlakı mallarının keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi prinsipi və metodları da dəyişmişdir.

Məhsulun keyfiyyətinin ekspertisasi praktikasında «keyfiyyətə nəzarət» termini «keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi» terminindən əsaslı surətdə fərqləndirmək lazım gəlir.

Məhsulun keyfiyyətinə nəzarət dedikdə, onun keyfiyyət göstəricilərinin qüvvədə olan texniki-normativ sənədlərin tələblərinə uyğun olub-olmamasının müəyyən edilməsi başa düşülür. Bundan fərqli olaraq məhsulun keyfiyyət səviyyəsinin ekspertisasi dedikdə, malların keyfiyyət göstəriciləri nomenklaturasının seçilməsi, onların qiymətinin kəmiyyətcə təyini, eləcə də məhsulun keyfiyyətinin idarə edilməsində ən optimal (əlverişli) həllinin elmi cəhətdən əsaslandırılması məqsədilə baza və nisbi qiymətlərin müəyyənləşdirilməsi kimi başa düşülməlidir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, hələlik texniki-normativ sənədlərdə xalq istehlakı malları üçün zəruri olan bütün göstəricilər normalaşdırılmamışdır.

Elə buna görə də keyfiyyətə nəzarət edərkən keyfiyyəti təşkil edən istehlak xassələrinin bütün göstəriciləri yoxlanıla bilmir.

Qadın qış paltolarının keyfiyyət səviyyəsi bir keyfiyyət göstəricilərinə və yaxud da kompleks xassə göstəricilərinə əsasən müəyyən olunur. Lakin vahid əlamətinə görə keyfiyyət səviyyəsinin təyin edilməsi hələlik geniş yayılmamışdır. Kompleks xassələrə görə keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi sistemi praktikada özünü doğrultduğu üçün ondan daha geniş istifadə olunur.

Qadın qış paltolarının keyfiyyət səviyyəsini xassələr qrupunun göstəricilərinə görə qiymətləndirən zaman məmulatın estetik, gigiyenik və istismar xassə göstəriciləri qiymətləndirilir.

Məhsulun keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsindən fərqli olaraq keyfiyyətə nəzarət bilavasitə istehsal müəssisələrində aparılır. Lakin bu ticarət şəbəkələrini keyfiyyətə nəzarətdən azad etmir.

Məlum olduğu kimi, müxtəlif xassələrinə görə əmtələr bir-birindən fərqlənir. Odur ki, keyfiyyəti qiymətləndirən zaman praktikada hansı xassə nomenklaturasının götürülməsi sualı meydana çıxır. Bu barədə müxtəlif rəylər vardır.

Bu məsələnin həllində iki meyl özünü göstərir.

Birinci halda qiymətləndirilmənin dəqiqliyini artırmaq məqsədilə götürülən xassələrin miqdarını artırmağa can atırlar. Lakin, bu qiymətləndirmənin gedişini çətinləşdirir.

İkincidə isə keyfiyyət səviyyəsini əks etdirən qiymətləndirmə zamanı çətinlik törətməyən xassələrin sayının azaldılmasına can atırlar. Şübhəsiz ki, hər iki meylin üstün və çatışmayan zəhətləri də vardır. Əslində malların təyinatı, növü,

istismar şəraiti keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsində qarşıya qoyulan məqsəd, xassələr arasındakı qarşılıqlı əlaqə və digər cəhətlər əsas götürülməlidir.

Məlum olduğu kimi, qadın qış paltolarının keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsində bütün xassələr deyil, ancaq müəyyən istismar şəraitində paltarın müvafiq olaraq keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsində qarşıya qoyulan məqsəd üçün zəruri sayılan və kifayət qədər daha əhəmiyyətli göstəricilər nəzərə alınmalıdır. Belə ki, paltoların keyfiyyət səviyyəsini qiymətləndirən zaman onların istisaxlama xassəsini nəzərə almaq lazımdır.

Qadın qış paltolarının xassə göstəricilərinin təyin olunmasında orqanoleptik, ekspert, sosioloji, laboratoriya, təcrübəvi sınaq və s. metodlardan istifadə olunur.

Onu qeyd etmək lazımdır ki, ekspert və sosioloji metodlar özü də müəyyən mənada orqanoleptik üsulun müxtəlif növlərindəndir. Həmin metodların hər birinin üstün və çatışmayan cəhətləri vardır.

Ekspert metodundan istifadə edilərkən xassə göstəricilərinin qiyməti balla ifadə olunur. Ekspert metodu ilə keyfiyyəti qiymətləndirmənin doğruluğunu daha dürüst təmin etmək üçün ekspertin və onun sayının diqqətlə seçilməsi vacib məsələdir.

Mövcud qaydaya görə ekspert komissiyasının tərkibində maddi marağı olan şəxs olmamalıdır. Qüvvədə olan əsasnaməyə görə ekspert qrupunun tərkibi yeddi nəfərdən az olmamalıdır. Paltoların keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi yekunu barədə qərar səsvermə yolu ilə qəbul edilir.

Ekspert komissiyasının paltonun keyfiyyəti barədə qəbul etdiyi qərar o zaman qəbul edilmiş hesab edilir ki, onun təsdiqi üçün tərkibin üçdə iki hissəsi, daha doğrusu yeddi nəfərdən beş və yaxud on nəfərdən yeddisi səs vermiş olsun.

Paltoların keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi üçün yaradılmış ekspert komissiyası ekspert və işçi qrupundan ibarət olur. Ümumiyyətlə, ekspert komissiyasının işinin nəticəsi onun təşkil olunması səviyyəsindən asılıdır.

Paltoların keyfiyyətinin ekspertizasının laboratoriya metodu ilə təyin olunmasında müxtəlif cihazlardan və kimyəvi maddələrdən istifadə edilir. Bu metodun da özünəməxsus üstün və çatışmayan cəhətləri vardır. Bu metodla keyfiyyəti təyin edən zaman digər metodlardan fərqli olaraq təsadüflüyə yol verilmir.

Laboratoriya metodu üzrə xassə göstəriciləri təyin edilərkən nəzərdə tutulmuş otağın temperaturu və nisbi rütubəti normaya uyğun olmalıdır. Burada xüsusi hazırlıqlı kadrların olması tələb olunur. Doğrudur, bu metod tətbiq edilərkən malların xassə göstəricilərinin təyin edilməsinə çox vaxt sərf olunur və əksər hallarda material və məmulatın korlanması zərurəti meydana çıxır.

Qadın qış paltolarının təcrübəvi istismar metodu (təcrübə üçün keçirilən sınaq) paltoların yararlılıq göstəricilərinin və materialın xassələrinin davamlılığın təyin edilməsi üçün geniş istifadə edilir. Bu metod paltoların müxtəlif istismar şəraitində istifadə edilməsini müşahidə etməyə imkan verir.

Paltoların keyfiyyətinin kompleks ekspertizasını müəyyən etməyin böyük praktiki əhəmiyyəti vardır. Bu zaman kompleks göstəricilər samballığın əmsalını hesaba almaq və ya əksinə, samballığı hesaba almamaqla da təyin edilə bilər.

Iqtisadi baxımdan paltoların inteqral keyfiyyət göstəricisinin təyin edilməsinin də mühüm əhəmiyyəti vardır. Burada məmulatın istehlak yaranır. Bu zaman malın inteqral keyfiyyət göstəricisinin təyin edilməsi üçün malın istifadəyə yararlığının onun istehsalı ilə istehlakına sərf olunan xərclərin cəminə olan nisbəti götürülür.

IV. DAXİL OLAN QADIN QIŞ PALTOLARININ ÇEŞİD QURULUŞUNUN EKSPERTİZASI

Məlum olduğu kimi, ticarətə gətirilən tikili malların çeşidi çox genişdir. Ümumiyyətlə, tikili mallar məişət üçün, xüsusi peşə, idman üçün və milli geyimlər kimi siniflərə bölünürlər. Bunlardan ticarətə daxil olanları ancaq məişət və idman geyimləridir. Paltolar, plaşlar və kurtkalar isə öz ergonomik xassələrinə görə məişət geyimləri tərkibində xüsusi bir yer tutur. Belə ki, ticarətə daxil olan məişət geyimlərinin ergonomik cəhətlərini ifadə edən əsas göstəricilərdən biri istifadə şərtləridir. Bu əlamətlərə görə onlar üst geyimlərinə, yüngül donlara, dəyişilərə, baş geyimlərinə, inventar və mühafizə geyimlərinə bölünürlər.

Bu geyimlər özləri də konstruksiya və model xüsusiyyətlərinə görə paltolara, kostyumlara, donlara, yubkalara, köynəklərə, sair don məmulatına, üst və alt dəyişəklərə, dəyişək məmulatına, geyimə aid olmayan məmulatlara, tikiş xırdavatına, kepka, şapka, şlyapa və digər baş geyimlərinə və s. bölünürlər. Qeyd etmək lazımdır ki, palto, plaş və kurtkaları burada palto qrupu məmulatlarına daxil edilirlər. Bir qrup məmulatların da çeşidi çox genişdir. Ticarətə daxil olan paltolar, ümumiyyətlə paltolar, yarımaltolar, buşlatlar, plaşlar, pılniklər, şipellər, pambıq sıyrıqlılar (kurtkalar), plaş-paltolar və s. aid edilir. Bu qrup mallardan ticarətə ən çox paltolar, plaşlar və plaş-paltolar və kurtkalar daxil olur.

Paltoların təsnifatı əlamətlərində onların yüngül, ağır olması və s. nəzərə alınmır. Ticarətə daxil olan paltoları, adətən istehlakçının cins və yaşına görə

qadın, kişi və uşaq paltolarına, qış, demisezon, yay və kombinləşdirilmiş (astarı çıxan və ya düymələnən) paltolara bölürlər. Palto, plaş və kurtkaların əsas istehlak xassələri onların estetik xassələri və istilik saxlama xassələri hesab edilir. Ticarətə daxil olan palto, plaş və kurtkaların növləri və çeşidi onların silüetinə, formasına, biçiminə, üz materialına və çoxlu digər elementlərinə görə daha zəngin olur. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, həmin məmulatın vahid konstruksiya elementləri və sxemi mövcuddur. Onlar, əsasən iki ətəkdən, kürəkdən, iki qoldan, podvorotnikdən, yuxarı vorotnikdən, iki yaxaaltıdan, cib hissələrindən, astar hissələrindən, aralıq hissələrdən ibarət olur.

Qadın palto və plaşları bədənə yapışıq, yarımkim və sərbəst silüetlərdə, həm də ciddi, idman və fantazi formalarda ticarətə daxil olur. Kişi paltoları əksərən yarımyapışıq və düz silüetlərdə və əsasən ciddi formalarda tikilir. Onların ətəyi qismən qısa və daralmış olur. Ciddi formalı kişi paltolarının müxtəlifliyi, əsasən laskanın, vorotnikin və düymələnmənin formasına dəyişməklə, cibin növü və yerləşməsi xüsusiyyətləri ilə əldə edilir.

Qadın və uşaq paltolarının forması ən çox idman və fantazi, bəzən də ciddi olur. Burada müxtəliflik təkcə laskanın, vorotnikin, ciblərin, düymələnmənin dəyişməsi ilə deyil, həm də geniş relyef, qırçınlar, yığmalar, çatlamalar, kəsmələr, bükmələr, bəzək hissələri tətbiq etməklə, koketkaları, xlaystiki, manjetləri və s. dəyişməklə də əldə edilə bilər. Idman və fantazi formalı paltolar, əsasən tərtibli hissələrdən təşkil edilir. Belə ki, onların çiyini, tərəfləri, yanları (böyürləri) və koketkası ayrı-ayrı biçilib tikilir.

Ticarətə daxil olan kişi paltoları, adətən kəsmə qollu, reqlan, bütöv və kombinələmiş biçimli ola bilər. Bunlardan kişi və oğlanlar üçün paltolara ticarətdə daha çox rast gəlmək olur. Bu qrup palto və yarım paltolar isə, əsasən kəsik qollu və reqlan qolludurlar. Qadınlar və qızlar üçün isə paltoların çeşid xarakteristikasına aşağıda ayrıca yer veriləcəkdir.

Paltolar, adətən paltoların təyinatı və mövsümü istifadəsnə görə seçilir. Onlar əsasən yaz-payız və yay ayları üçün olur. Mövsümarası geyilən növləri daha çoxdur. Azərbaycanda qış soyuq keçmədiyindən burada, adətən mövsümarası paltolar çox işlədilir. Bu paltoların daha nazik və aralıq materialsız növlərinə yay paltoları deyilir. Mövsümarası geyilən belə paltolara soyuq iqlim şəraiti olan zonalarda yay paltosu deyirlər.

Qış paltolarının əsas fərqləndirici zəhəti onlarda istiləşdirici aralıq materialının olması və ya ikiqat, qatıyarım və təkqat olması, yaxud da forma saxlamayı artırmaq məqsədilə qoyulmuş cod aralıq materialının olmasıdır. Onlar da biryaxalı, ikiyaxalı, gizli düymələnən olurlar. Kişi və oğlan üçün olanlarda düymə sol tərəfdən, qadın və qız paltolarında isə sağ tərəfdən qoyulur. Uşaq paltoları spesifik fərq bildirmədiyi halda, qız və oğlan üçün ikitərəfli düymələnən olur.

Qış paltoları üçün, əsasən şal parçalar, xalis yundan və yarımıyundan zərif mahud parçalar, ştapel parçaları, paralonla astarlanmış parçalar geniş tətbiq edilir. Qış paltoları üçün polotno toxuması ilə, ikiqat toxumalı, diaqonal toxumalı və s. toxumalarla əlvan hörülmüş parçalar, ratinlər, draplar və s. son vaxtlar daha geniş tətbiq edilir. Belə paltolar yaxşı istiliksaxlayan və sıx olurlar.

Qadın və kişi paltolarının və onların materialının çeşidi sürətlə genişlənir.

Yüngül palto və plaşların çeşidinin əsas istiqaməti, əsasən onların modellərinin çoxalması və ənənəvi tanınan bütün çeşidləri əhatə etməlidir. Bundan əlavə müxtəlif təyinatlı yeni modellər yaradılır və geyimlərin başqa növləri ilə komplektləşdirilir. Xüsusilə gənclərə aid çeşidlər daha çox genişləndirilir.

İşə perspektivi olan bir neçə çeşiddə qadın qış paltolarının və onların yeni materialına dair bir neçə məlumat əlavə etməyi məsləht bilirəm. Məsələn, qadın qış paltoları ən çox güclü istilik saxlama qabiliyyətinə malik yüngül parçalardan tikilir. Həm müasir modaya uyğun və estetik cəhətdən gözəl olmalı, istehlakçını bəzəndirməlidir. Qadın qış paltolarına əlavə edilən xəzlərində çox əhəmiyyəti vardır. Bu xəzlər həm paltonun rənginə uyğun olmalı və onun gözəlliyinə xələl gətirməməlidir. Bu baxımdan paltoların vorotniklərinə və qollarına əlavə edilən xəzlərin əhəmiyyəti daha böyükdür.

V. DAXIL OLAN QADIN QIŞ PALTOLARININ MÜXTƏLİF TƏSNİFAT ƏLAMƏTLƏRİ ÜZRƏ ÇEŞİDİNİN EKSPERTİZASI

Istehlak bazarına daxil olan qadın qış paltolarının ölçüləri çox genişdir. Bu geyimlər, adətən ölçülərinə, boyuna və doluluq göstəricilərinə görə xarakterizə edilir. Əvvəllər paltarın ölçüsü dedikdə, insan qamətinin döş hissədən əhatəsinin yarısına bərabər rəqəm götürülürdü. Bunlardan böyüklər üçün 50 ölçüdə III-boyda qamət baza ölçü kimi götürülür. Qamətin həcmi nəzərə almadan desək, onun ölçüləri iri yaşlılar üçün 44, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58 və 60, 62, 64, 66, 68, 70, 72, yeniyetmələr üçün 44, 46 götürülür. Boy göstəricisi isə qadınlarda 0 boydan, kişilərdə isə 1 boydan başlayaraq 0, I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII boy kimi paylanır. Qadınlarda 0-boy kimi 144, kişilərdə isə 1-boy 149 sm-dən başlayır. Hər bir sonrakı boy özündən əvvəlkindən, ümumiyyətlə 6 sm (± 3) qədər fərqlənməklə düzülür. İri ölçülər üçün VIII, IX və X boylar da təyin edilir.

Ticarət təcrübəsi göstərir ki, heç də bütün ölçülərin hamısında bütün boyların olması zəruri deyildir.

Material işlədilməsinə görə təhlil göstərir ki, geyimdə lekal sahəsini sabit saxlamaq şərti ilə onun kiçik ölçüləri daha iri boyda və ya daha iri ölçüləri isə nisbətən kiçik boyda geyimlərə uyğun gəlir. Ona görə də yeni qiymət cədvəlində ölçülər 7 qrupda verilir.

Ticarət təcrübəsində kişi və qadın paltolarının əvvəlcə orta lekal sahəsinə görə fərqləndirilir. Lekal sahəsi geyimin üz materialının sahəsinə uyğun götürülür

və buna uyğun olaraq hər tipdə geyim üçün 10 qrupda lekal sahəsinə uyğun qiymət cədvəlləri tərtib edilir.

Ticarətə daxil olan qadın qış paltolarının lekal sahələri müxtəlif olur. Onlar paltolarda 2,02-3,60 m² arasında (10 qrupda) dəyişilir.

Bazara daxil olan qadın qış paltolarının doluluq göstəricilərinə görə də fərqlənirlər. Bu göstərici müəyyən ölçü və uzunluq (boy) daxilində olub bel xəttinin omba xəttinə münasibəti kimi müqayisə edilir. Bel yarımçevrəsi, omba yarımçevrəsindən kiçik olduqca doluluq aşağı olur. Lakin ona yaxınlaşdıqca kiçik, orta, böyük və xüsusi doluluq kimi fərqləndirilir.

Yüksək doluluq daha yaşlı və böyük qamətli adamlar üçün xarakterikdir. Qeyd etmək lazımdır ki, 1980-ci il ərzində ticarətə bir dənə də olsun 58 ölçüdən yuxarı palto daxil olmamışdır. Ticarətə daxil olan paltoların yarısında son vaxtlar ölçü, boy və doluluq göstəriciləri eyni adlı göstəriciyə uyğun rəqəmlərin tam miqdarı ilə göstərilir. Məsələn, 174-92-126 kimi. Burada 174 boy, 92 ölçü, 126 isə doluluq rəqəmidir.

Bazara daxil olan paltolar üz materialına görə fərqləndirilir. Bu, onların artikulunda da ifadə edilir. Məsələn, 05, 06, 07 və 08 rəqəmləri ilə başlanan artikullarda palto qadın üçündür və qış fəslində geyilir. Bunlardan ticarətdə ən çox rast gələnə 05116224, 06075813, 07097531 artikullarda 3392 modeli paltoları misal göstərmək olar.

Artikulu 05 və ya 06 ilə başlayan kişi və qadın paltoları, əsasən xalis və yarımyunlardan, yəni ratin, drap kimi parçalardan, astarlı və istiləşdirici aralıq materialla tikilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bazara daxil olan tikili malların 28%-dən çoxu kişi və qadın üst geyimidir. Bunlardan 40%-dən çoxu palto məmulatının payına düşür.

Ticarətə daxil olan paltoların 40-50%-i yun və yarımyun parçalardan tikilir ki, onların da yarından çoxu əlvan hörülmüş mahud parçalardandır. Bu qrup geyimlərdə fasonlar, demək olar ki, çox az fərqləndirilir. Paltolar, demək olar ki, əksəriyyəti iddi formalıdır. Ticarətə daxil olan paltoların əksəriyyəti yüngül paltolardır. Onların çoxu qış paltolarıdır. Qadınlara məxsus qış paltolarına xəz boyunluqlar da qoyulur.

VI. DAXIL OLAN QADIN QIŞ PALTOLARININ KEYFIYYƏTİNİN EKSPERTİZASI

Tikili malların keyfiyyətinin kompleks qiymətləndirilməsi çoxcəhətli bir işdir. Burada paltarın istehlak xassələri onun təyinatına və növünə görə tamamilə əhatə edilməlidir. Son zamanlarda paltarın keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi Dövlət Attestasiyası mövqeyindən daha geniş həyata keçirilir. Burada məmulatın estetik göstəricilərinə 18 ball, quruluş-erqonomika göstəricilərinə 9 ball, sənaye konstruksiyası göstəricilərinə 7 ball, texnolojiliyi isə 6 ball təyin etməklə 40 ball sistemində attestasiya aparılır. Adətən 37-40 ball olan məhsullar keyfiyyətli nişanlı olur. Onlar yüksək keyfiyyət kateqoriyalarına aid edilir. 31 baldan yuxarı olanlar isə I, 26-31 ball isə II keyfiyyət kateqoriyasına aid edilir. II və aşağı kateqoriyalı geyimlərin istehsalı saxlanılır və ya onların keyfiyyətində əhəmiyyətli dəyişikliklər edilir.

Bazara daxil olan qadın paltolarının keyfiyyətinin bu qayda ilə qiymətləndirmək üçün mağaza çeşidlərinə müraciət etmişəm.

3392 modeldə yun parçadan qadın paltoları çox müxtəlif artikullarda buraxılır. Onlar, əsasən tikiş fabriklərində tikilir. Belə model-konstruksiya yuxarıda təsvir edilmişdir. Əlavə olaraq onu deyə bilərəm ki, həmin paltoların modeli (artikul 05104835) müasir üsluba uyğundur. Lakin məmulat özü modaya az uyğun gəlir. Formasına, biçiminə, konstruksiyaya və dekorativ xətlərinə, materialının rəng həllinə və bəzəndirilməsinə, kompozisiyaya bütövlüyünə və s. bu kimi estetik

xassələrinə görə daha çox xarici geyimlərin üslubuna «sərbəst zövqlərə» uyğun gəlir. Belə paltoların estetik xassələrinə yerli əhali mövqeyindən 15 baldan çox qiymət vermək olmaz.

Istehlak bazarına daxil olan yüksək keyfiyyətli qadın paltooları arasında yalnız 08088032 artikullu və 08058142 artikullu paltolar keyfiyyətlidir. Doğrudan da yuxarıdakı qaydada qiymətləndirməklə bu məmulatların keyfiyyətinə 38-39 ball qiymət vermək olar. Lakin həmin paltolar ticarətə çox seyrək daxil olur. Onların qiyməti də bir qədər bahadır.

Məmulatlardan görüldüyü kimi, qadın paltolarının çeşidi çox olduğu qədər onların keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinə dair məlumatları da genişləndirmək olar.

Qeyd etmək lazımdır ki, tikili malların keyfiyyətinin yüksəldilməsini təmin etmək üçün çıxdaş məmulatlarına da xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Məsələn, tikili malların çıxdaş edilməsinə dair məlumatlar göstərir ki, hər il orta hesabla ticarətə daxil olan geyimlərin arasında 40,7 mln ədəddən çox məmulat keyfiyyətə yoxlanılır. Onlardan ən azı 8-8,4%, yəni 3,3-3,4 mln ədəd məmulatnöqsanlı olduğu üçün aşağı sortda keçirilir və ya mal göndərəninin özünə qaytarılır. Bunun müqabilində mal göndərənlər həm də cərimə edilirlər. Buna görə də ticarətə daxil olan hazır məmulatı keyfiyyətə yoxlamaq üçün mütləq xüsusi şərait, avadanlıq və işgüzarlıq lazım gəlir.

Əmtəəşünaslar geyimləri və digər məmulatları yoxlayarkən, əgər 3%-ə qədər keyfiyyətsiz mal aşkar edilsə, onda qəbul dayandırılır və mal göndərəndən

həmin nöqsanları düzəltməyi tələb edirlər. Əgər standart, etalona, müqavilə şərtlərinə uyğunsuzluq çox olarsa, onda təsdiq edilmiş qayda üzrə xüsusi akt tərtib edirlər. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, geyimləri keyfiyyətə yoxlayarkən, adətən stol üzərində və manikendə yoxlama aparılır. Bunun üçün hissələrin ölçülərinin standart uyğunluğu, qarşılıqlı hissələr arasındakı münasibət, nisbət və səviyyələr, rəng, naxış fərqləri yoxlanılır. Sonra yaxa qırçınları, cib tikişləri, vorotnikin və kürəyin düzgün yerləşməsi, tikişlərin forması, detalların və tikiş xətlərinin çəpləşmədiyini nəzərdən keçirilir. Kəmərli məmulatda kəmərin yerinə və nöqsanlı olmamasına fikir verilir.

Təcrübə göstərir ki, qadın paltolarında, əsasən konstruksiya nöqsanları çox olur. Nəticədə bu tikiş prosesinin də pozulmasına səbəb olur. Xüsusilə yerli sənaye müəssisələrində belə nöqsanlara çox yol verilir. Müəssisələr həmişə ticarət təşkilatlarına cərimə verməli olurlar. Lakin yenə də nöqsanlar təkrar olunur. Bu müəssisələr material azlığından şikayət edib məmulatın təsdiq olunmuş materialını dəyişdirirlər. Bu da həmin malların keyfiyyətinə mənfi təsir edir.

Qadın qış paltosunun keyfiyyəti dedikdə, müəyyən istismar şəraitində təyinat müvafiq olaraq müəyyən tələbatı ödəmək üçün onun yararlığını təyin edən xassələrin məcmusu başa düşülür. Malın keyfiyyətini yalnız o xassələr təşkil edir ki, onlar təyinatına müvafiq olaraq müəyyən istehlak tələbini təmin etmiş olsun.

Malın keyfiyyəti ictimai miqyasda cəmiyyətin sosioloji tələbini ödəməyi nəzərdə tutur və istehsalın məqsəd uyğunluğunu xarakterizə edir. Əgər mal

müəyyən istehlak tələblərinə müvafiq deyilsə, o, yararlı xassələrə malik olsa da, yüksək keyfiyyətli sayıla bilməz.

Yüksək keyfiyyətli məhsul istehsal etmək, əməyə və maddi ehtiyatlara qənaət etmək, nəticə etibarilə cəmiyyətin tələbatını daha dolğun ödəmək deməkdir. Buraxılan məhsulun keyfiyyətini yüksəltmək, eyni zamanda böyük ehtiyat mənbəyinə nail olmağa imkan verir.

Ölkənin qarşısında duran müxtəlif iqtisadi və ictimai vəzifələri müvəffəqiyyətlə yerinə yetirmək üçün əmək məhsuldarlığını sürətlə yüksəltməyin, ictimai istehsalın səmərəliliyini artırmağın və keyfiyyəti yüksəltməyin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Beləliklə, malların keyfiyyətinin yüksəldilməsi dövlətimizin mühüm texniki-iqtisadi məsələlərindən biridir. Əhalinin maddi güzəranının və mənəvi səviyyəsinin yüksəldilməsi ilə əlaqədar olaraq malların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına tələbat fasiləsiz olaraq artmaqdadır. Məhsulun keyfiyyətinin sistemativ olaraq yüksəldilməsi, iqtisadiyyatın inkişafı üçün zəruri tələblərdən biri sayılır.

Məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsində əsas şərtlərdən biri onun keyfiyyətinin düzgün idarə olunmasıdır. Malların keyfiyyətinin idarə olunması isə keyfiyyətə daimi nəzarətin edilməsini və onun səviyyəsinin vaxtaşırı qiymətləndirilməsini tələb edir.

Keyfiyyətə nəzarət dedikdə, malların keyfiyyət göstəricilərinin qəbul edilmiş texniki-normativ sənədlərin tələblərinə uyğun olub-olmadıqlarının yoxlanılması nəzərdə tutulur.

Malların keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi dedikdə, əməliyyatların məcmuu, keyfiyyət göstəriciləri nomenklaturasının seçilməsi, onların miqdar qiymətinin təyini, eləcə də məhsulun keyfiyyətinin idarə edilməsində ən yaxşı həllin əsaslandırılması məqsədilə baza və nisbi qiymətinin müqayisəsi başa düşülür.

Hazırda normativ-texniki sənədlərdə malların xassələrinin bütün göstəriciləri normalaşdırılmır (məsələn, estetik, ergonomik, formasaxlama və s. xassələrin tələb edilən normaları işlənilməmişdir). Ona görə də keyfiyyətə nəzarət edən zaman keyfiyyəti təşkil edən bütün xassə göstəriciləri yoxlanıla bilmir.

Malların keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi, onların keyfiyyətinə nəzarətdən daha geniş mənə kəsb edir.

Xalq istehlakı mallarının keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi zamanı hər bir mal növünün əhalinin zövqünə və ictimai tələbinə nə dərəcədə uyğun olması məsələsi həll edilir. Xalq istehlakı mallarının keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi probleminin əsas xüsusiyyəti və mürəkkəbliyi məhz bundan ibarətdir. Keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsinin nəticələri keyfiyyətin planlaşdırılmasının əsasını təşkil edir.

Malların keyfiyyət səviyyəsi bir keyfiyyət göstəricisinə və ya malın kompleks xassələrinin göstəricilərinə görə təyin edilə bilər.

Ümumiyyətlə, xalq istehlakı malları üçün bir əlamətə görə keyfiyyət səviyyəsinin təyin edilməsi geniş yayılmışdır. Əksər hallarda malların keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi xassələrin kompleks göstəricilərinə əsas aparılır.

Bunu keyfiyyətin kompleks qiymətləndirilməsi adlandırırlar. Bu zaman bütün xassələrin cəmi bir və yaxud bir neçə qrup xassələr (keyfiyyətin qrup göstəriciləri) götürülə bilər.

Bir əlamətə görə keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsinə velosiped şinlərinin fiziki dağılmaya qədər davamlılığının kilometrə miqdarını və ya gediş vaxtını, ətrin qoxusu, həşəratları məhv etmək üçün olan kimyəvi maddələrin zəhərlili dərəcəsi, qrup göstəricilərinə görə keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsinə isə məlumatların estetik səviyyəsinin, davamlılığının, gigiyenik xassələrinin qiymətləndirilməsini göstərmək olar.

Malların keyfiyyətinə nəzarət əsas istehsal sferasında, yəni sənaye müəssisələrində aparılır. Sənaye müəssisləri ilə yanaşı malların keyfiyyətinə nəzarət hüququ eyni zamanda ticarət müəssisələrinə də verilmişdir. Bu iş malların qəbulu zamanı topdansa ticarət bazalarında və pərakəndə ticarət şəbəkələrində həyata keçirilir.

Paltonun keyfiyyət səviyyəsinin təyin edilməsi bir sıra hallarda daha vacib sayılır. Məsələn, məhsulun attestasiyası zamanı, mal çeşidinin təhlili zamanı keyfiyyətin planlaşdırılması və proqnozlaşdırılması zamanı qiymətin əmələ gəlmə sistemində keyfiyyətin uçota alınması zamanı, yəni məmulatın yaradılması üçün optimal variantın seçilməsi zamanı, normativ-texniki sənədlərin hazırlanmasında, buraxılan məhsulun keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün sənaye işçilərinin maddi və mənəvi cəhətdən həvəsləndirilməsinin artırılmasında, vaxtından asılı olaraq

keyfiyyət dinamikasının dəyişməsinin öyrənilməsi zamanı, keyfiyyətə dair hesabatın tərtibində və s.

Malların keyfiyyət səviyyəsinin kompleks qiymətləndirilməsinin ümumi alqoritmi aşağıdakı əməliyyatların aparılmasını tələb edir.

1. Malların istismar şəraitinin təhlili.
2. Keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi üçün xassələrin nomenklaturasının təyini.
3. Xassə göstəricilərinin sayının, daha doğrusu vahid keyfiyyət göstəricisinin və hər bir göstərici üçün tərəddüd intervalının müəyyən edilməsi.
4. Müqayisə üçün baza göstəricilərinin yığılması.
5. Vahid keyfiyyət göstəricisinin növü ilə müqayisəsi, daha doğrusu vahid göstəricinin qiymətləndirilməsi.
6. Keyfiyyəti təşkil edən xassələrin tutum əmsalının təyin edilməsi.
7. Kompleks göstəricini təyin edən ayrı-ayrı keyfiyyət göstəricilərinin seçilməsi və keyfiyyət səviyyəsinin hesablanması.
8. Hesablanmış keyfiyyət səviyyəsi göstəricilərinin təhlili və yekunun aparılması.

Malların keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsində, bir qayda olaraq bütün xassələr deyil, ancaq onların həmin növ məmulatın müəyyən istismar şəraitində təyinatına müvafiq olan, kifayətləndirici və daha əhəmiyyətli göstəricilər əsas götürülür. Məsələn, cib bıçağı ilə ağaca xırda mıxlar vurmaq olar, lakin bıçaq

bu məqsəd üçün təyin edilməmişdir. Məhz buna görə də cib bıçağının bu zərbələrə davam gətirməsinə baxmayaraq onun keyfiyyətini qiymətləndirən zaman bu göstəricini xassələr məcmusuna daxil etmək olmaz və buna heç bir ehtiyac da yoxdur.

Əmtəələrin xassələrinin düzgün qruplaşdırılması və təsnifatı onların istehlak dəyərini və keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinin əsasını təşkil edir. Bu baxımdan xalq istehlakı mallarının çoxunda üstünlük təşkil edən xassələri aşağıdakı qruplara bölmək olar: funksional, etibarlılıq, gigiyeniklik, ergonomik və estetik.

Bütün bunlarla yanaşı istehlakçı əmtəəni əldə etdikdə əmtəənin istehlak dəyərini onun dəyəri ilə müqayisə edir, buna görə də əmtəənin qiymətləndirilməsində həmçinin onun iqtisadi göstəricilərinin böyük əhəmiyyəti vardır. Belə ki, iqtisadi göstəricilərin (maya dəyəri, pərakəndə satış qiyməti, məmulatın istismar xərcləri və s.), düzgün müəyyən edilməsi əmtəələrin inteqral keyfiyyət göstəricisinin tapılması üçün vacibdir.

Texnikada malların keyfiyyət vəziyyətini qiymətləndirən zaman onların ixrac imkanları haqqında məsələnin həlli üçün, həm də patent hüquq məsləhətçiləri onların xaricdə patent mühafizə xarakterika dərəcəsi və patent təmizliyi nəzərə alınır.

Malların keyfiyyətinin təyini üçün xassələrin təsnifatı keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsində sahə metodları vasitəsilə həyata keçirilir. Belə ki, yüngül sənaye məhsulunun keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi sahə metodlarına

uyğun olaraq onların göstəricilərinin təyin edilməsində istifadə edilən vəsaitdən asılı olaraq 2 qrupa bölünməsi qəbul edilmişdir.

1. Texniki vəsaitlərin köməyi ilə təyin edilən xassə göstəriciləri.
2. Hiss üzvlərinin vasitəsilə təyin edilən xassə göstəriciləri.

Əmtəələrin keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi üçün xassələrin nomenklaturasının seçilməsini polimerdən olan döşəmə materiallarının timsalında əyani olaraq misalların köməyi ilə araşdıraraq.

Bildiyimiz kimi, başqa mallarda olduğu kimi, polimerdən olan döşəmə materiallarının keyfiyyəti bir çox xassələrdən asılıdır. Lakin bu malların keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsində bu xassələrin hamısı nəzərə alınmaya bilər. Məhz buna görə də döşəmə üçün olan linoleumların keyfiyyətinin kompleks qiymətləndirilməsi üçün daha əsas sayılan istehlak xassələrinin nomenklaturasının seçilmə qaydalarını nəzərdən keçirək. Bunun üçün birinci növbədə praktiki olaraq linoleumların istehsalı və istehlakı sahəsində çalışan mütəxəssislər arasında xassələrin sərbəllik dərəcəsini əks etdirən anket sorğusu keçirilməlidir. Anketdə əsas etibarilə linoleumların keyfiyyətini xarakterizə edən 14 xassə göstərilir. Mütəxəssislər bu xassələri əhəmiyyətlik dərəcəsinə görə balla qiymətləndirərək, müəyyən rənglər üzrə düzülür. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, sorğu linoleumların istehsalı və istehlakı ilə məşğul olan texnoloqlar, gigiyenistlər və əmtəəşünaslar arasında aparılır.

Bildiyimiz kimi, əmtəəşünaslıq mallarının istehlak xassələrini öyrənir. Bu zaman düzgün göstəricilərin əldə edilməsi üçün bir çox əmtəəşünas təhlilləri

aparılır. Malların xassələrinin göstəricilərinin hərtərəfli öyrənilməsi üçün aparılan əmtəəşünas təcrübələri daha geniş və ətraflı sayılır. Təhlillərin aparılması zamanı elmin yeni nailiyyətlərindən düzgün istifadə edilməlidir. Təhlil eyni zamanda keyfiyyətin qiymətləndirilməsi və yaxud onun təyin edilməsi üçün metodikaların hazırlanmasında materialların xassələrinin göstəriciləri haqqında materialların toplanması məqsədi ilə aparılır. Təhlillərin əksəriyyəti standartda daxil olan normativ-texniki göstəricilərə əsasən aparılır. Bəzi göstəricilər az əhəmiyyət kəst etdiyinə, təhlilin mürəkkəbliyinə, yaxud işlənmiş metodların olmamasına görə standartda daxil edilmir. Əmtəəşünaslıq tədqiqatlarının üstünlüyü bir daha ondadır ki, təhlillərnəticəsində xalq istehlakı mallarının bəzi yeni xassə göstəriciləri aşkar edilir, onların təhlili metodları işlənib hazırlanır və nəticədə yeni standartlar yaradılır.

Ayrı-ayrı xassə göstəricilərinin təyin edilməsi üçün aşağıdakı üsullardan istifadə edilir: orqanoleptik, sosioloji, alət, hesablama və təcrübə istismar üsulu. Ekspert və sosioloji üsullar müəyyən dərəcədə orqanoleptik üsulun müxtəlif növləri sayılır.

Orqanoleptik üsul sadə olmaqla, malın tək-tək xassə göstəricilərinin insanın hiss üzvlərinin (eşitmə, görmə, dadbilmə, qoxu və s.)sitiesi ilə bilavasitə qəbul olunmasına əsaslanır. Bu üsulla yanmaya, iyə, islanmaya, əldə cırılmaya aid sadə yoxlamalar aparılır. Bu yoxlamaların nəticələrini əldə etmək üçün sadə cihazlar və vasitələrdən istifadə edilir ki, bunlara misal olaraq lupaları, xətkəşləri və s. misal göstərə bilərik.

Orqanoleptik üsulla xassə göstəriciləri təyin edilərkən nəticələr ballarla ifadə edilir. Orqanoleptik üsul əsas etibari ilə bu və ya digər xassə göstəricilərinin təyin edilməsində alət üsulunun olmadığı və ya zəif inkişaf etdiyi hallarda geniş tətbiq edilir.

Əmtəələrin xassə göstəricilərinin ekspert üsulu ilə təyini bir adamın deyil, bir qrup ixtisasçının, ekspertin fikrinə əsasən aparılır. Ekspert qrupu daimi və yaxud vaxtaşırı fəaliyyət göstərən xüsusi komissiyaya daxil olan müxtəlif ixtisasçılardan – əmtəəşünaslardan, layihələşdiricilərdən, konstruktorlardan, rəssamlardan və mühəndislərdən ibarətdir. Ekspert üsulu xassə nomenklaturalarını və onların göstəricilərini təyin etmək, məhsulun keyfiyyət səviyyəsini qiymətləndirən və həmçinin keyfiyyətin attestasiyası zamanı nəzərə alınan xassələrin çəki əmsalının müəyyən edilməsi üçün geniş istifadə edilir. Bu halda xassə göstəriciləri ballarla ifadə edilir.

Ekspert komissiyasının tərkibinə maddi marağı olan şəxslər daxil edilməməlidir. Qrup tərkibi 7 nəfərdən az olmamalıdır. Ekspertin nəticələri üçün yekun qərar səsvermə yolu ilə qəbul edilir. Qərar o vaxt qəbul edilmiş hesab edilir ki, onun təsdiqinə 2/3 səsdən az verilməmiş olsun.

Ekspertin nəticələrinə əsasən, xassə göstəriciləri əla, yaxşı, kafi və qeyri-kafi qiymətlərlə qiymətləndirilə bilər. Ekspertin rəyini qiymətləndirən zaman orta göstəricidən çox kənar olan göstəriciləri atmaq lazım deyildir. Bu zaman ekspert nəticəsində müəyyən edilmiş qiymət üçün variasiya əmsalı təyin edilir. Ekspertlərin nəticələrinin yüksək dərəcədə uzlaşdığı halda variasiya əmsalı 10%-

dən az, normal halda 10%-lə 15% arasında, aşağı halda isə 15%-dən çox olmamalıdır.

Alət metodları ilə xassə göstəricilərinin təyini verilir. Tərəzilər ildə bir dəfədən tez olmayaraq aparılır və əksər hallarda məmulatın dağılaraq sıradan çıxmasına səbəb olur. Məhz buna görə də lazımi dəqiqliklə, az müddətdə nümunə dağılmadan bu və ya digər xassə göstəricilərini təyin edə bilən ekspress üsulların işlənilib hazırlanması daha vacib məsələdir.

Xassə göstəricilərinin təyinində alət üsullarının obyektivliyi ondan ibarətdir ki, bu üsul istehlakçılarla mal göndərənlər arasında olan münaqişəyə son qoyur. Göstəricilərin təyinində nəticələrin təkrar olunması və dəqiqliyi malların bərabər ölçülü olmasından və laboratoriya təhlili üçün lazım olan şəraitə riayət olunmasından asılıdır. Bu və ya digər xassə göstəricilərinin daha dəqiq nəticələrini almaq üçün bəzən bir sıra təkrar təcrübələr aparılır.

Orqanoleptik üsul zamanı hər bir məmulatın qeyri-bərabərliyi bir sıra göstəricilər üzrə eyni vaxtda aşkara çıxarıla bilər, alət üsulunda isə bir-bir və tez-tez 2-3 göstərici aşkara çıxarılır. Laboratoriya təcrübələrinin nəticələrinə əsasən göstəricilərin qeyri-bərabərliyi haqqında doğru məlumatların alınması üçün təhlilin statistik üsulundan istifadə edilir.

Laboratoriya təcrübələrinin nəticələrinə əsasən xassə göstəricilərinin qeyri-bərabərliyini hesablama yolu ilə xüsusi formulun köməyi ilə təyin edirlər. Bu zaman bir sıra mənalardan alınır və bunlardan əlamətin orta riyazi mənası M_{or} , əlamətin mənasından orta riyazi azlıq $M_{sr}-M_{min}$, əlamətin mənasından orta riyazi

çoxluq M_{sr} hesablanır. Mikroskop üsulu materialın quruluş tərkibini, böyüklüyünü, hissəciklərin xarakterini və yerləşməsini təyin etməyə imkan verir.

Fiziki üsullar malların termiki, mexaniki, optiki, elektrik və s. xassə göstəricilərinin təyin edilməsi üçün istifadə edilir. Bu üsulların köməkliyi ilə öyrənilən obyektivin xassə göstəricilərinin miqdar xarakteristikasını təyin etmək olar.

Mikrobioloji üsulun sənaye malları əmtəəşünaslığında tətbiqinin məhdudluğuna baxmayaraq, bir sıra məmulatların, xüsusilə üzvi mənşəli məmulatların, saxlanma müddətinin təyin edilməsində böyük məna kəsb edir.

Istismar təcrübələri laboratoriya təhlilləri ilə paralel surətdə aparılır və bunlar bir-birini tamamlayır. Əgər onların nəticəsi yaxşı əlaqəni təmin edirsə, onda sınağın doğruluğu və obyektivliyi şübhə yaratmır və düzgün nəticə və təklif verməyə imkan verir.

Ayrı-ayrı keyfiyyət göstəriciləri ölçülən zaman bu və ya digər ölçülərlə ifadə olunur. Bu göstəricilərin keyfiyyət səviyyəsinin kompleks qiymətləndirilməsi üçün müqayisə edilə bilən formaya salınması məqsədə-uyğundur. Belə ki, müxtəlif ölçü vahidlərini, məsələn, kiloqram və saniyə, metr və faiz öz aralarında tutuşdurmaq qeyri-mümkündür. Bu əməliyyatın həyata keçirilməsi o zaman mümkündür ki, bunların hər birinə qiymət verilsin. Ümumiləşdirilmiş xassələrin göstəricilərinin qiymətləndirilməsi özündə onun xassələrini təşkil edən göstəricilərin cəmləşdirilməsindən ibarət olacaqdır. Burada ölçmə və qiymətləndirmə terminlərini fərqləndirmək zəruridir. Ölçmə özlüyündə xassələrin göstəricilərinin

rəqəmlərlə ifadəsindən ibarətdir, amma qiymətləndirmə isə tutuşdurma nəticələri, ölçülən xassə göstəricilərinin etalon göstəricilərilə müqayisəsi və ya bu xassə göstəricilərinə verilən tələblərlə müqayisəsindən ibarətdir. Ayrı-ayrı keyfiyyət göstəricilərinin qiymətləndirilməsi kvalimetriyanın ən mürəkkəb məsələlərindən biridir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu o vaxt icra olunur ki, xassə göstəriciləri alət, hesablama və ya təcrübi istismar metodları ilə ifadə olunsun.

Məlum olduğu kimi, xassə göstəricilərinin orqanoleptik, sosioloji və ekspert metodlarla təyini, xassələrə qeyri asılı qiymətlər verir. Məhz buna görə də qəbul edilmiş qiymətləndirmə şkalasının keyfiyyəti təşkil edən bütün xassə göstəriciləri üçün vahid olması vacib sayılır.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Bütün xalq istehlakı malları kimi, qadınlar üçün paltoların keyfiyyətinin ekspertizasından bəhs edən buraxılış işinin əsas məqsədi müstəqil respublikamızın gələcəyində rolunu olan tikili malların keyfiyyətinə təsir edən amillərin öyrənilməsinə, keyfiyyətin qiymətləndirilməsindəki roluna həsr edilmişdir.

Tikili malların əsas təyinatı əhalini əhatə edən mühitin təsirlərindən, o cümlədən soyuq, isti, atmosfer çöküntüsü, mexaniki təsirlərdən qorumaq sayılır. Bu deyilən funksional xassə ilə yanaşı tikili mallar estetik funksiya da daşıyır ki, bu da funksional xassə ilə yanaşı insanları bəzəmək qabiliyyətilə ölçülür.

Qadın geyimlərinin istehlak xassələrini 3 qrupa bölmək olar: estetik, gigiyenik, istismar xassələri. Buraxılış işində bu xassələr ətraflı işıqlandırılır. Buraxılış işini yekunlaşdıraraq, aşağıdakı təklifləri vermək olar:

1. Respublikamızda bütün xalq istehsalı, o cümlədən qadın geyimlərinin istehsalı məlum səbəblərdən üzündən azalmışdır. Məlumdur ki, müharibə vəziyyətində olan respublikamızda işsizlik, iqtisadi çətinlik hökm sürür. Belə vəziyyətdə qadın geyimlərinin qiymətləri ailə büdcəsinə uyğun gəlmir, keçmiş SSRI dövründə tikili malların qiyməti, onun maya dəyərindən qat-qat aşağı satılırdı və bu «qiymət siyasəti» adlanırdı. Belə vəziyyəti çətin iqtisadi vəziyyətdə olan respublika əhalisinə də şamil etmək məqsədəuyğun olardı.

2. Artıq prezidentin fərmanı ilə xalq malları dövlət konserni və onların nəzdində olan toxuculuq və tikiş fabrikləri ləğv edilərək, özəlləşdirmək üçün dövlət əmlak komitəsinin sərəncamına verilmişdir. Çox böyük ümidlə qeyd etmək lazımdır ki, aparılan bu iqtisadiislahatların nəticəsində qadın geyimlərinin istehsalı da öz məcrasına düşəcəkdir.

Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində yaşayan respublikamızda tikili malların istehsalını qabaqcıl texnika və mütərəqqi texnologiya əsasında inkişaf etdirmək üçün qabaqcıl xarici ölkələr, o cümlədən ABŞ, Fransa, İngiltərə, Almaniya, Yaponiya və s. ölkələrin xarici investorlarının iştirakı ilə yaradılan müştərək müəssisələr əsasında inkişaf etdirməyi məqsəduyğun hesab edirəm.

3. Keçmiş SSRI-də tikili mal istehsalının təkmilləşdirilməsi üçün Moskva Dövlət Universitetinin nəzdində Elmi-Tədqiqat Antropologiya İnstitutu, Mərkəzi Elmi-Tədqiqat Tikiş Sənayesi İnstitutu, Ümumittifaq Elmi-Tədqiqat Tikiş Sənaye Maşınqayırma İnstitutu, iri tikiş birliklərinin nəzdində eksperimental sexlər, təcrübi-texniki laboratoriyalar və onlarca digər köməkçi laboratoriyalar fəaliyyət göstərirdi.

Keçmiş SSRI dağıldıqdan sonra, müstəqil respublikamızda tikiş sənayesinin inkişafına xidmət edən bu quruluşlar yox dərəcəsinə endirildi. Bu qurumlarsız keyfiyyətli tikili mal istehsal etmək «quru xülya»dan başqa bir şey deyildi. Yenidən yaranmış respublikamızın bu qurumları yaratmaq imkanı maliyyə cəhətdən yox dərəcəsidir. Ona görə təklif edirəm ki,

Fransa və İtaliya kimi tikili mal üzrə güclü dünyada məşhur firmaların himayəsi altında milli tikiş sənayemizi formalaşdırmaq.

4. Tikili mallar insan orqanizmini qorumaq üçündür, ona görə onların istehsalında imkan daxilində sintetik liflərdən deyil, təbii liflər və onların qarışığından olan xammallardan istifadə edilsin.
5. Respublikada artıq tikiş sənayesi özəlləşdirmək üçün dövlət əmlak komitəsinin sərəncamına verilmişdir. Özəl yaradılacaq tikiş sənayesinin Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində fəaliyyət göstərən dizayn və texnologiya fakültəsinin nəzdində mərkəzi təcrübi-texniki laboratoriyasının yaradılmasını məqsədəuyğun hesab edirəm.
6. Geyimlərdə istehlak xassələrinə dəyişdirilməsi onların qiymətlərinin dəyişdirilməsi üçün əsas şərtidir. Əslində bütün iqtisadi fayda mənbəyi də bu cür keyfiyyət dəyişmələri əsasında yaranır. Lakin az xərc çəkməklə yüksək keyfiyyətə nail olan müəssisələr əslində istehlakçıların xərci hesabına öz mənfəətlərini ödəyə bilirlər. Buna görə də bir çox müəssisələrdə malların qiyməti süni surətdə artırmaq üçün əhalinin istehlakına yönəldilən və tələbatı kifayət qədər ödəyə bilən qadın geyimlərinə istehlak xassələrini pisləşdirməyə səy göstərilməsi halları kütləvi xarakter almışdır.

Bizə elə gəlir ki, məhsulun keyfiyyəti ilə qiyməti arasındakı əlaqələr əslində istehsalın nəticələrinin bölünməsi mexanizmini tənzimləyir. Yaxşı olardı ki, gələcəkdə bütün xalq istehlakı mallarını, o cümlədən qadın qış paltolarının da istehlak xassələrinin dəyişdirilməsinə və ona iqtisadi qiymət verilməsinə

nəzarətin gücləndirilməsinə şərait yaradılsın və bu yolla malların qiymətinin aşağı salınması üçün yeni ehtiyat mənbələrinin açılması dövlət plan tapşırığı kimi məsələləri qarşısında qoyulsun.

7. Qadın cəmiyyətin mənəvi zövqü və mədəni mənliliyi, həyatın aparıcısıdır. İnsanlar ana, bacı, övlad, gəlin və qız kimi qadın vətəndaşlara onların firavanlığına xüsusilə daha bahalı, sanballı, ziynətli geyimlərlə təmin edilməsi üçün ən yüksək qayğı göstərir. Bu mallardan bəzən istismar vasitəsi kimi istifadə edirlər. Məsələn, hazırda moda illüziyası qadın geyimlərinin istehsal xərclərinin və ya onların istehlak xassələrinin yaxşılaşdırılmasına çəkilən xərclərin deyil, malların pərakəndə satış qiymətlərinin artırılmasına xidmət edir.

Artıq bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq bizim ölkəmizdə baha olan məhsulların ucuzlaşdırılmasına səy göstərmək əvəzinə ucuzları bahalaşdırmağa çalışırlar. Bu istiqamət qadın geyimləri üçün daha xarakterikdir. Məsələn, yüngül sənaye məhsulları satışında paltar və dəyişəyin xüsusi çəkisi ən yüksək səviyyəyə, yəni respublika üzrə 13,1%-ə gəlib çatmışdır.

Deməli əhaliyə verilən əmək haqqı pul tədavülünə əsasən geyimlərə, o cümlədən qadın geyimlərinə görə çatışmır. Yaxşı olardı ki, burada başqa sənaye sahələrinin imkanlarına da nəzarət edilsin və qadın geyimlərinin qiymət qoyuluşunda bu şərtlər nəzərə alınsın.

8. Yaxşı olardı ki, geyimin istehlak xassələrinin kompleks qiymətləndirilməsi metodlarının əhəmiyyətini artırmaq üçün bunlar müəyyən ball sistemi üzrə ölçülərək geyimlərin yarlığında ifadə edilsin. Bu da sözsüz ki, qadın geyimlərinin qiymətləndirilməsi və müqayisə etmək üçün alıcılara və öz işini qurmaq üçün istehsalçılara böyük kömək etmiş olsun.

ƏDƏBİYYAT

1. Ə.P.Həsənov və başqaları. Qeyri-ərzaq mallarının ekspertizası. I hissə. Bakı; 2006.
2. Ə.P.Həsənov, С.М.Vəliməmmədov. Tikili mallar əmtəəşünaslığı. Bakı, 1982.
3. Azərbaycan Dövlət Respublika Statistika Komitəsinin məlumatı 2008, Bakı. 2009.
4. Mərkəzi Univermağın materialları. 2007, 2008, 2009.
5. Н.М.Чечеткина и др. Экспертиза товаров. М.; 2000.
6. Новодережкин П.И., Палладов С.С. Товароведение промышленных товаров (швейные овары). М.; Госторгиздат. 1959.
7. Гусейнова Т.С., Жильцова Г.В., Коврижных М.Ф. Товароведение швейных и трикотажных товаров. М.; Экономика, 1971.
8. Гусейнова Т.С. Товароведение швейных и трикотажных товаров. М.; Экономика, 1991.
9. Зайцева Л.В., Палладов С.С. Срок службы текстильных изделий в эксплуатации. М.; 2001.
- 10.Клепцов А.Д., Меликов Е.Х. Разработка способа повышения устойчивости формы деталей одежды. М.; 2005.
- 11.Колесников П.А. Основы проектирования теплозащитной одежды. М.; 2005.

- 12.К.Г.Гущина и др. Эксплуатационные свойства материалов для одежды и методы оценки их качества. М.; Легкая индустрия. 2005.
- 13.Беденко В.Е. и др. Технологические свойства швейных ниток. М.; 2005.
- 14.Командрикова Е.Я. Прибор и метод определения коэффициента теплопроводности тканей. М.; 2005.
- 15.Харламов О.В. и др. Применение клеевого термопластического материала-паутинка при изготовлении одежды. М.; 2005.
- 16.С.И.Русаков и др. Технология швейного производства. М.; Ростехиздат, 1962.
- 17.А.И.Черемных. Основы художественного проектирования одежды. М.; Легкая индустрия. 2005.